

MODA TATUAJULUI ÎN BUCUREȘTI ANULUI 1900

Drd. Adrian Majuru

Moda tatuajului în societatea românească o putem considera prezentă încă din evul mediu la nivelul păturilor superioare (element cultural preluat prin filieră orientală) sau probabil la o serie de personaje mai extravagante precum Petru Cercel, Aloisio Gritti sau Ștefăniță. Odată cu modernitatea, moda tatuajelor s-a răspândit în toate structurile sociale, cu precădere cele urbane. Tatuajul, de la un însemn al unei caste sociale sau un anumit grup de indivizi care se delimitau de restul societății, printr-o trăsătură fiziologică sau psihologică, veacul al XIX-lea a semnificat o adevărată „explozie” a numărului mare de tatuaje și o diversitate a simbolurilor, pe măsura numărului.

Un astfel de demers îl consider necesar pentru istoriografia noastră modernă din mai multe perspective: istoria mentalităților, deoarece tatuajele cu simbolurile lor variate se întâlnesc de la delincvenți la înalta societate (ca și astăzi); din perspectivă sociologică și psihologică (care amândouă au o puternică consistență imaginară și mentală), simbolurile tatuate subliniind adeseori unele particularități ale personalității individuale; de asemenea din perspectiva practicii medicale sau din perspectiva istoriei cotidianului urban modern, impactul modernizării accentuate și rapide în care indivizii sunt asaltați de probleme, multe dintre simbolurile tatuate au fost fie forme de protest față de o lume greu de suportat, fie modalități de refulare,

Rămân de discutat alte fațete ale problemei: tatuajul este o artă de ordin urban sau nu; este un produs al subculturii sau o prelungire a rafinamentului persuasiv, de atracție sexuală etc.

Prima și ultima încercare de a trata o astfel de problemă nu a avut-o un istoric ci un doctor legist, Nicolae Minovici în 1898. Lucrarea „Tatuajele în România” a fost teza sa de licență și este încă de referință pentru medicina românească și ar trebui să fie la fel și pentru istoriografie!

Societatea bucureșteană modernă a cunoscut întreaga varietate a structurii sociale pe care cotidianul modern l-a construit; o clasă mijlocie de liberi profesioniști, țărani cu un venit consistent, arendași și cămătari etc., o societate „înaltă” cu frontiere flexibile în ciuda resentimentelor față de noii îmbogățiți; o societate marginală foarte variată etnic, confesional, și care era pe cale a se urbaniza. Unul dintre elementele comune – ce poate fi definit ca o particularitate a personalității intime, element ce nu era descoperit în spațiul public decât arareori – a fost tatuajul, cu întreaga sa simbolistică, deosebit de variată la rândul ei.

Exemplificările privind fenomenul tatuajului în societatea bucureșteană a finalului de veac XIX, prezentate în lucrarea amintită a doctorului Nicolae Minovici – în privința delincvenților, au fost luate de pe corpul indivizilor care „au trecut prin serviciul nostru Anthropometric”. Autorul împarte tatuajele mai puțin după simbolistica lor ci mai degrabă după tipul de grup social reprezentat de aceste simboluri. Cel mai numeros contingent se pare că îl dădeau criminalii (între care și hoții, aventurierii de tot felul).

Tatuajele la delincvenții dădeau noțiuni prețioase „asupra naturii ideilor morale a tatuajilor, gândirea lor ordinară, imagini care le sunt scumpe, suvenirurile lor intime și chiar proiectele lor de răzbunare formate într-un mod cinic”.

La criminali – este cazul Franței cu care doctorul Nicolae Minovici face o comparație – au fost găsite inscripțiuni precum „Martir al libertății”, „Moarte jandarmilor”, „Moarte ofițerilor francezi”, „Jur a mă răzbuna”, precum și variate însemne între care un cap de jandarm amenințat de un pumn închis.

Obscenitatea era o altă caracteristică privind tatuajurile la delincvenți. În Franța fuseseră găsite „11 tatuaje pe penis și constau din: cisme cu pintenii, un as de cupă, numărul șorțului etc.; 280 embleme erotice sau mai bine zis lubrice reprezentate prin 176 busturi de femei, 35 de nuduri, 4 reprezentând actul coitului”. Printre delincvenții noștri „nu am putut găsi decât trei tatuajuri de acestea din care unul la un individ la care obscenitatea era reprezentată prin nudul amantei sale, făcea un mare contrast cu cadavrul său înscris și el pe trup; iar alte 2 la un individ ale căror obscenitate mă oprește a le da explicație”. Acesta din urmă caz era un individ „de origină Transilvană” care s-a tatuat pe când era în armată.

Doctorul Nicolae Minovici, integrează obscenității și tatuajele pederăștilor, „acest soi de oameni care mai mult ca oricare, țină a place altora”. Face din nou referire la câteva cazuri din Franța care s-ar fi putut întâlni și la noi; pe un astfel de individ s-a găsit tatuajul unei femei goale pe articulația antebrațului, femeie „care părea a se masturba când se flexa antebrațul”. Erau întâlnite și variate portrete: Joana d’Arc, un spânzurat, portretul lui Bismarck, un soldat, „câte un ochi pe fiecare fesă, un șarpe dirijându-se spre anus. La un individ s-a găsit câte un zuav pe fiecare fesă având baionetele încrucișate ținând între ele o panglică pe care era inscripția: On n’entre pas”.

O altă categorie de indivizi erau nebunii. 2) În privința lor s-au făcut unele observații pe câteva cazuri pe care le reproducem selectiv: Radu Ionescu zis și Dumitru Ignat Călărețu, atins de alcoolism cronic, are un tatuaj ce reprezintă pe amanta sa, și este datat (1897). Tatuajul a fost executat cu spirt și iarbă de pușcă. Un altul, Dumitru Mihai, atins de alcoolism, avea un tatuaj executat cu 6 ace și fum de tămâie; un anume Costache Ionescu, atins de paralizie generală avea un tatuaj „ce consta din mai multe cruci în mânăstirea Golgota, de un călugăr, când era închis acolo pentru furt de cai”, și era făcut din „iarbă de pușcă, rachiul de drojdie și 3 ace”.

Prostituatele 3) aduc adevărate noutăți în simbolistica tatuajului, chiar dacă „după sex, tatuajul e mult mai răspândit la bărbați”. În ceea ce le privește pe prostituate, în general au fost tatuat „când era tinere și de către primul lor amant” și sunt de cele mai multe ori „suveneruri rele și neșterse a primei lor greșeli, care se înțelege că trebuie să le jeneză în exercițiul meseriei lor”. Din povestea unei tinere care avea tatuată inscripția „Te iubesc Leon” aflăm faptul că „mulți oameni care sunt la început foarte gentili, văzând însă acest tatuaj se răcesc repede și mulți se duc fără a face nimic și fără a plăti”. Un alt fapt interesant este consemnat de doctorul Minovici: „în general prostituatele bătrâne au tatuajul reprezentat printr-un nume de femeie pe când cele tinere prezintă nume de bărbați, simțul lor nefiind încă pervertit”. În cadrul prostituției clandestine, foarte numeroasă, obiceiul de avea mai multe tatuaje pe corp nu era împărțit; marea lor majoritate era tatuată fie de un „artist”, altele de prietene, în închisoare sau de amanții lor.

La prostituatele bucureștene din final de veac XIX, tatuajul era foarte puțin răspândit. Astfel, „din 80 prostituate examinate la dispensarul din București nu am găsit nici unul; iar din 698 prostituate înregistrate în 1897 nu s-au găsit tatuat decât 4 individe după cum ne-a afirmat medicul examinator. Aceste tatuajuri reprezentate la prostituatele noastre, constau mai mult din alunele ce și le fac mai ales pe obraz și mai cu seamă țigăncile în scop de a fi mai frumoase. Aceste alunele răspândite pe față sunt în număr variat. Astfel vestita prostituată și recidivistă A.M... avea 2 alunele pe obraz;

iar la o altă prostituată actualmente servitoare la ospiciul Mârçuța are 2 alunele pe obraz și una între sprâncene”.

Moda tatuajului era prezentă și în „Lumea Mare”. Astfel, unul dintre primii tatuori din Londra care „era un om bine crescut, între două vârste, cu o purtare de o ireproșabilă corectitudine” și care „se exprimă cu eleganță” afirma că „cea mai mare parte din clienții mei sunt ofițeri. Este un obicei acum în armată, pentru acești domni de a-și tatua pe braț numărul și culorile regimentului din care aparține”. În ceea ce le privește pe doamnele din înalta societate, acestea își tatuau jartiere și brățări, „într-un mozaic de culori”. Personajul amintit povestește că desenase „pe mâna unei dame din marea societate H... o brățară care avea atâta strălucire și relief încât toată lumea i-o lua ca o brățară sculptată”.

Să-l mai amintim pe generalul Bernadotte (intim al lui Napoleon Bonaparte), fondatorul casei regale suedeze actuale care, grav bolnav fiind, a trebuit să-și arate nuditatea doctorului său personal care, îi va găsi pe braț tatuată o căciulă frigiană cu inscripția „moarte regilor”!

Una dintre numeroasele cauze privind tatuajul este legat de voluptate. Anumite simboluri obscene sau mai puțin dar cu trimitere către un tip de excitație, nu neapărat cu finalitate sexuală (ceea ce pentru societatea românească modernă este atipic încă) au avut un rol determinant. Doctorul Nicolae Minovici menționează afirmațiile unui individ italian, tatuat pe întregul corp, asemenea celor șase frați ai săi: „Când tatuajul este foarte amuzant și răspândit pe tot corpul, este pentru noi ceilalți ca o haină neagră cu decorații, pentru societate; cu cât suntem mai tatuati cu atât ne stimăm mai mult: cu cât un individ e mai tatuat, cu atât mai mult el are autoritate asupra companionilor săi. Din contră acela care nu e bine tatuat nu se bucură de nici o influență, n-are stima companiei”. Și asta se întâmpla către 1860-1870!

Ernest Borneman în „Dizionario dell’ Erotismo” (Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 1988), afirmă faptul că „practica tatuajului are adesea motivații erotice și de aceea recurge la o tematică sexuală atât în culturile de nivel etnologic cât și în cele evoluat. La anumite populații din Oceania numai fetele care au un tatuaj pot încheia un contract matrimonial. În Occident, tatuajul cu subiecte erotice sau obscene a fost și este foarte răspândit”. (versiunea în limba română N. Merișanu). 4)

Potrivit cercetărilor doctorului N. Minovici din finalul secolului trecut, pe un total de 116 persoane tuate, s-au constatat o serie de rezultate relevante pentru studiul istoric, demografic, sociologic, psihologic, antropologic și etnologic. În București, după naționalitate au fost înregistrați 52 de români (plus două femei), 15 greci, 14 unguri, nouă germani, 6 macedoneni (plus un copil), 6 bulgari (plus o femeie), 6 țigani (plus o femeie), doi boemi și un francez care erau tatuati cu diverse simboluri. Majoritatea erau delincvenți (85) iar 17 indivizi erau liberi.

După profesie aceștia erau: muncitori (30, toți bărbați), servitori (17, între care două femei), vizitii și plugari (câte 10 persoane de fiecare bransă), șapte militari, șase precupeți, câte cinci mecanici și cizmari, patru măcelari, trei croitori, doi zidari, un desenator și 11 fără profesie (între care două femei și un copil). Marea majoritate avea vârste cuprinse între 30 și 60 de ani (85 de persoane) iar sub 30 de ani erau 22 de persoane; au fost însă și patru indivizi trecuți de 60 de ani.

După gradul de cultură, 35 aveau cursuri primare absolvite iar două persoane cursuri liceale; restul nu știau carte. Între delictе săvârșite sunt amintite: furtul (35 de persoane), omor (6), rănire (8 bărbați și o femeie), vagabondaj (11), ultragiu (4), tâlhărie (2), escrocherie (7 persoane și un copil), atentat la bunele moravuri (5), contrabandă (5). Cel mai mare număr de tatuaje au fost făcute „în libertate” dar și în închisoare (24 cazuri), în armată (11 cazuri) sau „în flotilă” (6 cazuri).

În ceea ce privește cazul persoanelor care stăpâneau arta tatuajelor în final de veac XIX, pentru București, în majoritate erau greci (40 de persoane) în timp ce numai 10 români practicau arta tatuajului. Urmău apoi șase unguri, doi turci, doi macedoneni, germani, bulgari, ruși, arnăuți, polonezi, israeliți (câte unul). Din cele 66 de persoane amintite, 56 erau străini!

După câte se pare, tatuajurile nu intrau în obiceiurile poporului român, ele fiind importate de străini, fiind unul dintre numeroasele tipuri de aculturație pe care societatea urbană și suburbană românească le-a preluat din modelele similare europene. În trăsăturile esențiale, fenomenul care se petrece cu 1990 este similar deși numărul românilor care cunosc arta tatuajului este simțitor mai mare față de 1898.

Trebuie să se facă o diferență clară între cei care s-au tatuat din motive de intimitate personală, rafinament sexual sau estetic – și care constituie o pătură subțire din nefericire, și marea majoritate, snobi prin excelență, care-și etalează false modele, pentru a atrage privirea oricui asupra sa. De regulă, tatuajul nu este făcut pentru privirea oricărui novice sau trecător. Mai mult, de curând a apărut o imitație de tatuaj, un cordon probabil din material plastic care, înfășurat pe gât, pe gamba piciorului sau antebraț, dă iluzia de tatuaj. Este un exemplu tipic de prostie, incultură și snobism într-o simultaneitate care dezarmază chiar și pe un novice; ceea ce este și mai interesant este faptul că acest tertip a fost preluat și de unele crainice TV. Deși nu le-ar fi stat rău deloc cu un tatuaj autentic.

Chiar dacă tatuajul este întâlnit la nivelul tuturor structurilor sociale, de la cele mai rafinate categorii sociale la prostituate și delincvenți, a se reține faptul că doar un redus număr dintre aceștia sunt tatuati, ceea ce reprezintă pe de o parte o motivație personală, de o trăsătură psihologică care presupune un accentuat sentiment de sensibilitate față de un simbol sexual sau mai puțin, context, idee, atingere, imagine, dorință, realitate care nu este deloc un apanaj al subculturii. Devine subcultură când un astfel de simbol este imitat din motive impersonale, doar pentru a atrage priviri, fără o motivație intimă, sau imitația cu artefacte care dau iluzia tatuajului.

- 1) La redactarea acestui material a fost folosită lucrarea: *Tatuajurile în România*, publicată de doctorul Nicolae Minovici la Stabilimentul Grafic J. V. Socec, București, 1898.
Din nefericire, este singurul studiu de popularizare, reprezentativ pentru fenomenul tatuajelor în România. Alte surse istorice editate despre acest fenomen, lipsesc cu desăvârșire din istoriografia românească modernă.
Între diferite alte lucrări apărute în Occident pe astfel de teme, amintesc selectiv: Louis Fiaux, *La Police des Moeurs en France et dans les principaux pays de L'Europe*, E. Dentu Editeur, Paris, 1888; E. Pourcys, *Le problem sexuel pose devant la jeunesse masculine des glasses ouvrieres*, Bordeaux; Louis Comte, *Faut-il que Jeunesse se passe?*, Saint-Etienne; Emile Pourcys, *La pornographie litteraire*, Bordeaux, 1911.
- 2) În ceea ce privește acest subiect, sugerez două titluri traduse în românește: Rath-Vegh Istvan, *Sărbătoria nebunilor*, Institutul European, 1998, Iași și Michel Foucault, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, Humanitas, 1996, București.
- 3) Privind prostituția, amintesc două lucrări care abordează subiectul din perspective diferite: Judith R. Walkowitz, *City of Dreadful Delight, Narratives of Sexual-Danger in Late-Victorian London*, The University of Chicago Press, Chicago, 1992 (singurul exemplar din țară al cărții se află la biblioteca Muzeului Municipal București, ca donație a profesoarei Maria Bucur, Indiana University); *Reglement sur la Prostitution*, Bruxelles, Imprimerie V Julien Baertsoen, 1887.
- 4) Ernest Borneman, *Dizionario dell'Erotismo*, Dizionari Rizzoli, Milano, 1988.

Anexă. Tipuri de tatuaje

Nicolae Minovici a împărțit modelele tatuajelor de la începutul secolului XX, după simbolurile reprezentate. Acestea sunt: „embleme patriotice și religioase; embleme profesionale; embleme inscripțiuni; embleme militare; embleme amoroase și erotice; embleme metafore și embleme fantasiste și istorice”. Toate tipurile se regăsesc și în Bucureștii anilor 1900. Vom prezenta selectiv o serie de „embleme” pe fiecare categorie mai reprezentativă.

Emblemele „patriotice” prezentate sunt portretele regilor „găsite pe pieptul unui deținut”; „iubirea și frăția”, reprezentând metaforic „unirea principatelor Moldova și Muntenia”, descoperite tot pe pieptul unui deținut.

La capitolul „embleme religioase”, avem o reprezentare a Sfântului Gheorghe omorând balaurul și un Christ răstignit; alte tatuaje sunt reprezentări ale vieții cotidiene, precum fig. 55, unde apare amanta tatuatului al căror copil murise.

„Emblemele inscripțiuni” sunt foarte variate și numeroase. Am selectat o serie de tatuaje cu citate care evidențiază drame personale. Figura nr. 113 a fost găsită „pe brațul unui individ care cânta din gură și căruia îi plăcea foarte mult cântecul intitulat *Doi ochi am iubit în a mea viață*”.

„Emblemele militare” sunt de import, îndeosebi din armata austriacă. Cei care au fost înrolați în cadrul acesteia, în mare parte s-au lăsat tatuati, tatuajul fiind la mare modă îndeosebi printre husari.

„Emblemele metafore” constau adesea „din ancore, inimi, stele, animale și păsări care au fost găsite de noi de 19 ori”. Inimile reprezentau iubirea iar steaua, „steaua fericirii sau nenorocirii”.

Interesante sunt emblemele „amoroase și erotice” prin numărul mare și variat al personajelor feminine. Aceste tipuri de tatuaje „au fost comandate din instinct genital” și constau în cele mai multe cazuri din femei ce reprezentau atât pe femeile lor cât și pe amante în costumele cele mai variate”. Mai toate reprezentările feminine tatuatelor sunt însoțite de numele lor mic sau numele de alinare. Erau în general „actrițe”, „baletiste” sau „echilibriste”, femei care prin extravaganța lor, sfărâmau multe inimi.

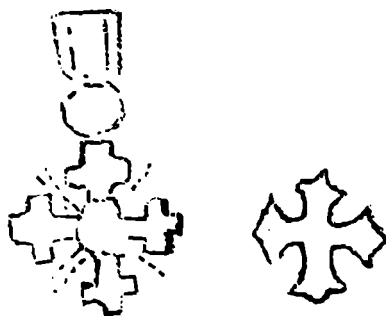
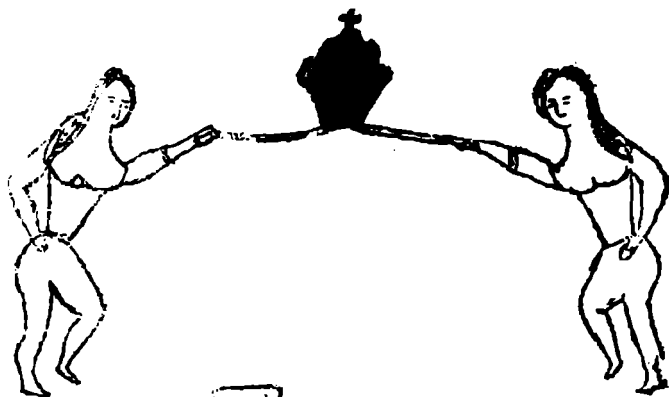
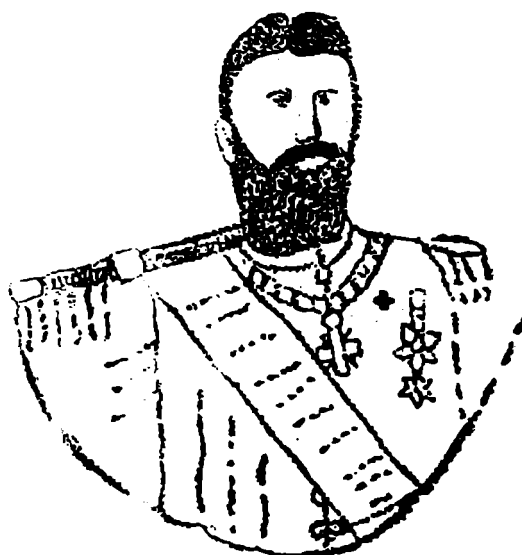
În ceea ce privește „emblemele erotice” acestea erau foarte puțin răspândite printre indivizii noștri și nu au fost găsite de cât de trei ori”.

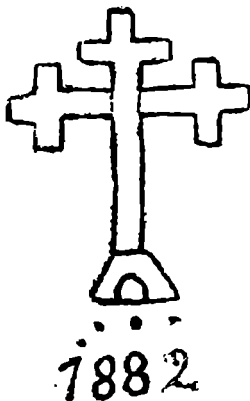
De evidențiat și „emblemele fantastice și istorice” care „mai întotdeauna sunt dependența fantasiei tatuatului sau mai ales a operatorului. Mulți din tatuati ignorează semnificarea tatuajurilor pe care le poartă”. În imaginile selectate este reprezentat Mihai Viteazul „făcut cu cioc”.

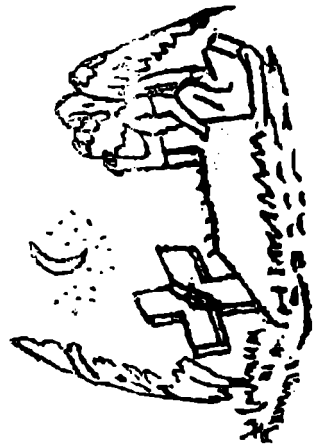
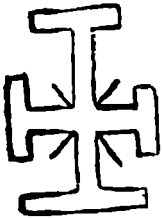
SUMMARY

Tattoo Fashion in Bucharest, by the Year 1900

The oldest documents testifying tattoo fashion date from the Middle Ages. This fashion was taken after Oriental practices. The theme was studied by Dr. Nicolae Minovici, in his 1898 licence paper. According to him, tattoo fashion penetrated both lower and higher social strata, but it seems few of the studied subjects were Romanian – most of them being foreigners (Greeks, Macedonians, German, Bulgarians, Russians, Hungarians a.s.o.).

TA.2.

MAPÎTA EFTIMI.
 AMORIT LA HOLERA
 DE ETATE 10. IULIE. 6.

1873

DOI OCHI
 negri
 A IUBIT
 in
 vna vlată
 HIOCA PANAITI

J.M.

78 A 82

PEDUR. IKD
 PETER

Vasile Gabor.

Sz.1862. Român.

Bt=M. Magyaros

M. K. 23 LY

ZHEG Sz

Perle Gyoz

1889

HUSZAR.

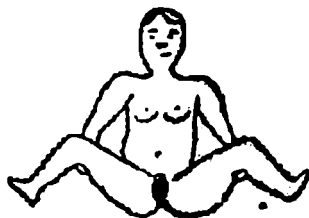
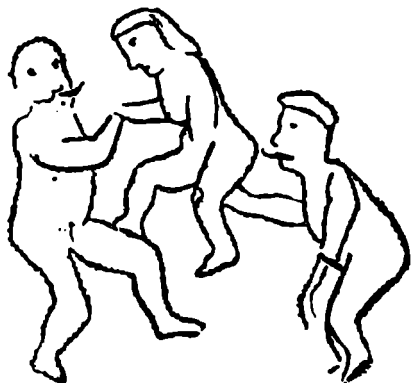
MÁN

TODOR.

1889

BELI

M. II.
I

„Embleme erotice”

Vasilica
Eulpesco

